Vasile Lovinescu şi metoda sa hermeneutică

Elena-Alina BĂRBUȚĂ
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava

Abstract: This study is an analysis of the phenomenon of critical perception of Vasile Lovinescu. Our research provides the theoretical basis of critical reception; we propose a definition of this criticism criteria, topology, methods and criteria essential to the discourse of literary criticism. The first part analyzes the phenomenon of *ars interpretandi* regarding the multiplication and diversification of criticism. The second part offers some key access to the critical text concerning Vasile Lovinescu's interpretation. The conclusions propose the image of the hermeneut who analyzes, explains and offers new ways of reception of the literary text. So, our research aims to examine the main characteristics of criticism and we intend to prove that Vasile Lovinescu is a hermeneut through his originals methods of interpretation.
Keywords: *hermeneut, aesthetic vision, mythocriticism, The Primordial Tradition, guenonism.*

Pentru a putea vorbi de metoda hermeneutică a lui Vasile Lovinescu, trebuie să admitem calitatea lui de hermeneut, adică de autoritate capabilă să instaureze noi principii de interpretare. Interesant ar fi de aflat ce anume a condus la dorinţa de interpretare şi, mai ales, sub ce auspicii a apărut. Pentru stabilirea acestor chestiuni, este necesară o sondare a viziunii sale despre lume, una care include simbolul, în vederea definirii punctelor de interes ale scriitorului, care îi solicită perspectiva de interpret.

Astfel, plecând de la ideea că Vasile Lovinescu este un reprezentant al ştiinţelor tradiţionale, în ţesătura cărora trec nefiltrate conţinuturi ezoterice ale lumii în care trăim, putem să creionăm un prim portret spiritual al acestuia, în centrul căruia să fixăm pasiunea lui pentru aspecte metafizice. În încercarea de a le desluşi, el construieşte un demers interpretativ, în virtutea căruia apare ca un tălmaci al fenomenelor cu încărcătură anagogică, toate reductibile la un singur numitor comun: Marea Tradiţie Primordială. Spre aceasta îşi orientează cercetătorul întreaga lui atenţie, convins că, odată descoperită, îi va recepta corect învăţăturile. Acestea, la rândul lor, sunt transmise prin intermediul unor mesaje iniţiatice, strecurate, în mod criptat, în elementele constituente ale realităţii de zi cu zi. Forma exoterică a acestora se articulează în simboluri răspândite pretutindeni, dar identificate doar parţial.

Folosind ca premisă a demersului cognitiv propria convingere despre lume, potrivit căreia *Tot ce ne înconjoară e un simbol*, Vasile Lovinescu se dedică simbologiei, în măsura în care vede în aceasta o ştiinţă veche, exactă, implacabilă, ce nu permite inflexiuni semantice sau normative, mai riguroasă chiar decât celelalte, după părerea sa, deoarece „procede din principii axiomatice imuabile, vechi de când lumea" [Lovinescu, 1989: 10]. Astfel, toate eforturile sale de cercetare sunt direcţionate spre descoperirea simbolurilor,

BDD-A27356 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:55 UTC)

respectiv cele de natură tradiţională. În viziunea lui, învecinată cu teoriile lui Ananda Coomaraswamy şi cu principiile doctrinare ale lui René Guénon, i se oglindeşte afinitatea faţă de curentul spiritualist *philosophia perennis*. Potrivit acestuia, există un fond valoric comun, în care se păstrează toate marile secrete ale omenirii sub formă criptată. Ele sunt exteriorizate cu ajutorul simbolurilor, însă înţelesurile acestora nu pot fi stabilite decât printr-un cod de explicitare unanim acceptat.

Adeziunea sa pentru doctrina estetică a unui asemenea curent cultural-spiritual îl face pe Vasile Lovinescu să vadă şi să interpreteze anumite semne acolo unde ceilalţi văd doar o manifestare a unor principii convenţionale. De exemplu, un tablou al lui Nicolas Poussin, o bucată muzicală de Mozart, opera lui Shakespeare, Dante sau piesele din teatrul antic sunt tot atâtea pretexte pentru autor în a pune în practică propriile cunoştinţe despre dezlegarea simbolurilor, etalându-şi totodată metoda hermeneutică. Una care, în principal, face apel la simboluri, motiv pentru care o vom numi metodă simbologică. Prin intermediul acesteia, cercetătorul se apropie de diferite zone culturale, în care presupune că sunt camuflate mesajele iniţiatice spre care tinde în calitatea sa de reprezentant al ştiinţelor tradiţionale.

Tot din această poziţie, face supoziţii cu privire la primele loji masonice apărute în Moldova – ele însele învăluite într-o aură ezoterică –, precum la posibilitatea ca Brâncoveanu, de exemplu, să fi fost căpetenia Masoneriei muntene. În aceeaşi ordine de idei, un personaj istoric, destul de puţin popularizat, ca Ciubăr-vodă, ar fi reprezentarea Monarhului Ascuns, variantă a Regelui Lumii din doctrina guénoniană. La aceeaşi poziţie aspiră, tot în viziune lovinesciană, şi figura legendară a lui Ştefan cel Mare, iar autorul dezvoltă, în acest sens, o argumentare solidă, bazată pe interpretarea în grilă proprie a simbolurilor identificate. În aceeaşi manieră, aflăm din studiul despre *Icoana Arhanghelului* că cele două capete de pe umerii lui Mihail nu sunt altceva decât capete de ciobani daci, ceea ce îl ajută pe interpret să demonstreze că tradiţiile precreştine au existat în spaţiul dacic până în secolul al XVII-lea. De unde importanţa arealului carpato-danubiano-pontic în conservarea tradiţiilor ce provin din timpuri primordiale, temă pe care Lovinescu a abordat-o prin prisma etnocentrismului în studiul publicat iniţial în limba franceză *Dacia Hiperboreeană*.

Atras de tematica importanţei spaţiului dacic în păstrarea şi perpetuarea adevărurilor ontice cu încărcătură metafizică, Lovinescu construieşte o veritabilă demonstraţie, ce gravitează în jurul etnocentrismului. Convins că Dacia a reprezentat centrul lumii străvechi, el încearcă, pe de o parte, să culeagă de aici reminiscenţele tradiţiei primordiale, iar pe de altă parte, să le înţeleagă şi să le transmită mai departe. Salvgardarea informaţiilor cu substrat metafizic, ce ar putea spori posibilităţile individului de cunoaştere, reprezintă pentru cercetător principalul său obiectiv, într-un demers sprijinit pe simboluri. Condus de acestea în traseul căutărilor sale, Vasile Lovinescu se declară mulţumit atunci când reperează indicii sacre în diferitele forme ale existenţei profane. Interpretându-le, el efectuează, în fond, un exerciţiu hermeneutic, care, în acest fel, îi validează cercetarea. Astfel, întregul său efort de documentare şi de punere în practică a observaţiilor culese îl recomandă ca pe un erudit interesat să dea temei argumentărilor sale, făcând totodată distincţia dintre simbolog şi hermeneut: dacă primul tratează simbolurile de pe axa ştiinţifică, insistând asupra componentelor lor teoretice, al doilea le interpretează sensurile, într-o manieră euristică în care accentul este pus nu atât pe adevărul exprimat, cât pe coerenţa argumentării, într-un discurs în care tonul persuasiv este esenţial.

Optăm pentru varianta de hermeneut a lui Vasile Lovinescu, iar pentru a o evidenţia, vom face referire la textele lui Creangă, supuse unei analize din punctul de vedere al simbolurilor valorificate. În plus, adăugăm poziţia sa de reprezentant al ştiinţelor tradiţionale, care vede în folclor sau, după caz, în unele opere culte, un spaţiu optim de

BDD-A27356 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:55 UTC)

depozitare a învăţăturilor sacre, transmise codat prin anumite simboluri. Responsabili de criptarea mesajelor iniţiatice sunt cei care le emit, de regulă reprezentanţi ai unor organizaţii cu caracter secret. Convins de existenţa acestora, precum şi de rolul de netăgăduit pe care îl joacă în transmiterea unor asemenea informaţii, Lovinescu ajunge să-i considere pe cei mai cunoscuţi scriitori din literatura română, Mihai Eminescu şi Ion Creangă, drept iniţiaţi în tainele tradiţiei primordiale, introducând deliberat în opera lor elemente simbolice, tocmai pentru ca ele să ajungă în mod sigur la o cât mai vastă categorie de cititori.

Există, în opinia aceluiaşi interpret, şi situaţii în care scriitorii, deşi utilizează simboluri ce aparţin tradiţiei primordiale, totuşi nu devin operatorii acestora, ei rămânând în registrul estetic. În acest caz, simbolul poate şi trebuie privit doar din perspectivă artistică, el netransmiţând mesaje cu valenţe iniţiatice. Aşa se întâmplă cu Tudor Arghezi şi Ion Barbu care, folosindu-se de simboluri ale tradiţiei primordiale, „s-au menţinut pe un plan pur estetic, fără să le vivifice, să le umple de viaţă şi să facă din ele altceva decât nişte coji goale bine sunătoare" [Pop-Curşeu, 2013: 440].

Cel mai ilustrativ studiu despre relaţia simbolurilor cu tradiţia primordială şi, implicit, despre relaţia mesajelor cu caracter iniţiatic şi principalul lor depozitar, opera beletristică, este *Creangă şi creanga de aur*. În paginile acestuia, scriitorul îşi pune în valoare cel mai bine metoda sa hermeneutică, şi anume interpretarea cu ajutorul simbolurilor. Fără să cădem în capcana de a-l considera doar un simbolog, ne propunem să-l numim pe Vasile Lovinescu un hermeneut al simbolurilor tradiţionale, pe care încearcă să le expliciteze pentru a le salva sensurile primordiale. Numai ţinând cont de această intenţie a cercetătorului, devenită element-pivot al întregului său demers demonstrativ, putem accede la interpretările sale, care, altfel, pot părea dacă nu fanteziste, atunci neverosimile, stârnind reacţii diferite: de la amuzament la consternare. În această optică bivalentă, ar putea fi privită următoarea frază: „E posibil ca Ion Creangă să fi fost o piesă de racord între lumea exterioară şi o organizaţie secretă de povestaşi cu caracter iniţiatic" [Lovinescu, 1989: 23], la care se adaugă alte asemenea afirmaţii cu tentă explicativă, în virtutea cărora protagoniştii din *Soacra cu trei nurori* şi *Povestea porcului* trimit invariabil la personaje din mitologia hindusă ca Puruşa şi Prakriti, în timp ce concluziile privitoare la *Prostia omenească* sunt „seducătoare prin aparentul lor paradox: adevăratul prost e tatăl, care pleacă de acasă, demitizând lumea prin bunul lui simţ mărginit şi răspândind peste tot filozofia lui raţionalistă şi pozitivistă (!)" [Pop-Curşeu, 2013: 439].

Din acelaşi scenariu hermeneutic al decriptării simbolurilor din perspectiva tradiţiei primordiale fac parte şi analogiile dintre capra din *Capra cu trei iezi* şi semnul ternarului care indică zenitul. Acesta, la rândul lui, privit simbolic, exprimă „o lume opusă, cealaltă jumătate a unui tot" [Lovinescu, 1989: 68). Semnificaţiile stabilite invocă rădăcini comune ale unor simboluri care, în fond, alcătuiesc tradiţia primordială. Aşa se explică interpretarea de „capră uranică" pentru personajul principal al unei poveşti în care antagonistul este reprezentarea „Tălpii Iadului", în vreme ce cei trei iezi sunt variante ale celor trei gune universale. În această calitate simbolică, entităţile respective „imprimă în acelaşi timp, un caracter de unicitate şi de diversitate Universului, determinând Exaltarea, Amploarea şi cufundarea în Abis" [Lovinescu, 1989: 69], ceea ce conduce la următoarea concluzie: „E firesc ca ternarul *gunelor* să caracterizeze şi pe cei trei iezi, care, oricât de astrală le-ar fi fiinţa, aparţin încă manifestării informale" [Lovinescu, 1989: 69].

Cu „acelaşi zel tălmăcitor" [Rachieru, 2012: 140], ne asigură Adrian Dinu Rachieru, Vasile Lovinescu vede în baba din *Povestea porcului* „rădăcina tenebroasă a lumii" (p.272), în timp ce pelerinajul lui Harap-Alb îi prilejuieşte hermeneutului, după spusele aceluiaşi critic literar, „o fundamentare doctrinală" [Rachieru, 2012: 141], „aplaudând perfecţiunea androginului" [Rachieru, 2012: 141]. Dacă protagonistul basmului este, în interpretarea

BDD-A27356 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:55 UTC)

simbolică propusă, o variantă a Avatarului/Mântuitor, care, prin probele trecute, intră în posesia unui destin excepţional, atunci antagonistul, ca „agent cosmic" [Rachieru, 2012: 142]. se autodefineşte, îşi „murmură secretul" [Lovinescu, 1989: 308]. Privit în ansamblu, într-o interpretare simbolică de natură guénoniană, basmul *Povestea lui Harap-Alb*, raportat mitului celtic, ar putea fi şi „schema unui roman cavaleresc [Rachieru, 2012: 135]. Dacă traseul personajului eponim se circumscrie unei iniţieri, atunci totul se cuvine citit în regimul simbolurilor: orice gest, orice cuvânt, orice element al locurilor sau al întâmplărilor se înfăţişează ca un semn. Textul apare, astfel, nu ca o suită, ci ca o erupţie de simboluri, lectura-interpretare fiind drumul obsedant aglomerat al acumulărilor simbolice.

Dintre acestea, exemplificăm *cocoşul* din *Punguţa cu doi bani*, care, în viziunea interpretului, este „cocoşul solar ce reprezintă autoritatea sacerdotală, boierul, nobilimea răzvrătită" [Lovinescu, 1989: 5], în timp ce „punguţa zvârlită în drum, căreia nimeni nu-i dă nicio atenţie este echivalentul cu ceea ce se numeşte în simbolul masonic «Piatra din vârful Unghiului» sau «cheia din boltă»" [Lovinescu, 1989: 101). Şi tot despre aceeaşi punguţă, în interpretare simbolică, aflăm că este „Athanorul chimic ce conţine cele două principii complementare fundamentale, prealabile oricărui început de transmutaţiune" [Lovinescu, 1989: 99]. În privinţa celor *doi bani* din interiorul punguţei, suntem informaţi, pe baza aceluaişi principiu simbolic, că reprezintă perechea Puruşa-Prakriti, deoarece în ea erau două monede: una de aur şi alta de argint. Tot o reprezentare a perechii hinduse primordiale sunt şi personajele antagonice *moş* şi *babă*, din *Povestea porcului*, entitatea animalieră, la rândul ei, fiind o variantă a Mistreţului Alb, adică cel de-al treilea Avatar al lui Vişnu (cel care s-a coborât pe pământ sub înfăţişarea Mistreţului Alb). Însă, receptarea corectă a acestor date de către un cititor neiniţiat în tainele mitologiei hinduse nu ar fi posibilă, fapt ce îl îndreptăţeşte pe autor să afirme următoarele: „Cetitorul neobişnuit cu disciplinele tradiţionale nu poate realiza importanţa capitală a faptului că un povestaş moldovean ţăran pomeneşte de aceste lucruri fundamentale, când de o influenţă hindusă nu poate fi vorba" [Lovinescu, 1989: 220].

Aşadar, în afara cunoaşterii schemei simbolice pe care Lovinescu o pune în lucru pentru a-şi urmări obiectivele operaţionale, nu avem acces la o înţelegere corectă a demonstraţiei sale, care poate oricând să alunece în derizoriu. Ceea ce înseamnă că, pentru o receptare completă nu doar a exegezei lovinesciene, ci a tuturor silogismelor care îi sprijină demonstraţia, trebuie, mai întâi, să ne familiarizăm cu grila simbolică folosită. Abia pe urmă argumentările sale vor căpăta pertinenţă şi se vor înscrie într-un demers ce face apel la simbol pentru exercitarea funcţiei hermeneutice, pledând pentru o metodă bazată ea însăşi pe simbol. Aşa ia naştere o scriere interesantă din punct de vedere stilistic, în care latura euristică se dă la o parte, pentru a elibera drumul către o digresiune cu un centru de greutate implacabil: reactivarea sensurilor tradiţiei primordiale. Pune în slujba acestui demers o măiestrie artistică incontestabilă, dar şi o rigoare de origine ştiinţifică, prin care autorul îşi impune punctul de vedere.

În întreg demersul său interpretativ, referitor la simbolurile recurente în opera lui Creangă, Vasile Lovinescu dovedeşte „o erudiţie impresionantă, pusă în mişcare pentru a arăta că scrierile humuleşteanului folosesc un limbaj simbolic, a cărui cheie ameninţă să se piardă" [Zaciu, Papahagi, Sasu, 1998: 771]. Toate aceste supoziţii şi speculaţii dobândesc caracter operaţional doar dacă sunt receptate prin grila simbolică implementată de Vasile Lovinescu printr-un scenariu hermeneutic din care nu lipsesc coeziunea expunerii, forţa sugestiei, abilităţile argumentative, care transformă discursul autorului într-o prelegere despre importanţa cunoaşterii simbolurilor ce derivă din Marea Tradiţie Primordială. Odată

BDD-A27356 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:55 UTC)

acceptată schema de lucru oferită de cercetător, totul capătă coerenţă, iar adeziunea cititorului la punctele de vedere prezentate devine din ce în ce mai sigură.

Astfel, cititorul textelor lovinesciene, odată captat de tonul persuasiv al autorului, iar pe urmă sedus de înlănţuirea ludică a exemplelor, ajunge să problematizeze el însuşi cu privire la aspectele aflate. Înţelegând că metoda simbologică este un bun instrument de decodificare a anumitor semne din existenţa noastră cotidiană, cititorul scrierilor lui Vasile Lovinescu se va transforma el însuşi într-un interpret al realităţii înconjurătoare, folosind ca element promotor ideea hermeneutului potrivit căreia *Tot ce ne înconjoară e un simbol*. Această teză a fost folosită de savant nu doar pentru a înţelege componentele ezoterice ale realităţii, dar şi pentru a le potenţa importanţa. Aşa se explică apropierea sa de literatură, domeniul cel mai feril pentru dezvoltarea simbolurilor de orice fel. În intenţia sa declarată de a le identifica şi a le interpreta conform principiilor sale culturale şi spirituale, ajunge să interpreteze rolul unui exeget care inventariază textele literare prin metode insolite. În realitate însă, este vorba de truda susţinută a unui adept al ştiinţelor tradiţionale, care a găsit în anumite opere însemne ale tradiţiei primordiale. Scoţându-le la iveală, cercetătorul le devoalează sensurile într-un efort angajat în demersul hermeneutic pe care îl iniţiază şi care i-a determinat pe critici să spună că „exegezele lui Lovinescu constituie un bun câştigat şi probează, cât se poate de convingător, organicitatea excepţională a culturii noastre" [Zaciu, Papahagi, Sasu, 1998: 771]. Ba chiar în unele cazuri, susţin aceleaşi voci, „acestea umplu un gol faţă de analizele destul de rigide, seci, de tip semiotic şi structuralist" [Zaciu, Papahagi, Sasu, 1998: 771].

Având convingerea că opera lui Ion Creangă însumează cele mai importante mituri din cultura universală, în care se reifică la nesfârşit, printr-un clivaj temperamental şi spiritual, simbolurile, Vasile Lovinescu s-a apropiat de acestea din urmă, spre explorarea conţinuturilor şi relevarea sensurilor. A făcut acest lucru de pe poziţia iniţiatului, adică a celui care ştie multe nu doar despre simboluri, ci şi despre ponderabilitatea lor într-o lume guvernată de raţiune. Încercând să o substituie cu intuiţia, se va folosi de aceasta pentru a descoperi zonele acoperite de simboluri, însă nu va renunţa la rigoarea ştiinţifică în examinarea lor.

Dincolo de orice aprecieri critice, potrivit cărora interpretarea lui Vasile Lovinescu ar constitui un element de noutate în registrul exegetic românesc, nu trebuie ignorată miza acesteia, şi anume aceea de identificare, recuperare şi explicitare a sensurilor iniţiatice transmise prin mesaje care, uneori, se pot găsi în perimetrul literaturii. Situaţie în care hermeneutul, selectând simbolurile în care pot fi încapsulate învăţăturile ontice primordiale, realizează o analiză a acestora printr-o metodă care le incumbă, şi anume metoda simbologică.

BIBLIOGRAFIE

Dinu-Rachieru, Adrian, 2012. *Ion Creangă – spectacolul disimulării*, Timişoara.
Lovinescu, Vasile, 1989. *Creangă şi creanga de aur*, Bucureşti, Editura Cartea Românească.
Pop-Curşeu, Ioan, 2013. *Magie şi vrăjitorie în cultura română*, Iaşi, Editura Polirom.
Zaciu, M., Papahagi, A., Sasu, A., 1998. *Dicţionarul scriitorilor români*, Bucureşti, Ediura Garamond.

BDD-A27356 © 2017 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:55 UTC)